



НАРОДНА БАНКА СРБИЈЕ
Сектор за платни систем

НАДГЛЕДАЊЕ ПЛАТНОГ СИСТЕМА
У 2013. ГОДИНИ

Садржај:

Увод	2
1. Делокруг, активности и принципи надгледања	3
1.1. Делокруг надгледања	3
1.2. Активности надгледања	4
1.3. Принципи надгледања.....	5
2. Процена <i>RTGS</i> система Народне банке Србије.....	6
2.1. Основне карактеристике <i>RTGS</i> НБС система и његов системски значај	8
2.2. Усклађеност <i>RTGS</i> НБС система с принципима	10
3. Надгледање коришћења инструмената плаћања	15
4. Рад на унапређењу прописа платних система.....	17

Увод

Платни системи, посматрани у ужем смислу, представљају системе за пренос новчаних средстава с писаним и стандардизованим процедурама и правилима за извршавање овог преноса који се примењују на све учеснике у тим системима. Основна сврха платних система је да омогуће сигурно и правовремено извршавање трансакција плаћања које произлазе из економских активности различитих субјеката.

У зависности од вредности трансакција плаћања које се извршавају у платним системима, разликују се:

- платни системи „великих плаћања“ (*Large Value Payment Systems*) – за извршавање трансакција плаћања велике новчане вредности;
- платни системи „малих плаћања“ (*Retail Payment Systems*) – за извршавање трансакција плаћања мале новчане вредности.

За разлику од „великих плаћања“, „мала плаћања“ нису директно повезана с трансакцијама на финансијском тржишту, а субјекти који их извршавају најчешће су грађани или правна лица која се не сврставају у финансијске институције.

Са аспекта начина на који се обавља поравнање трансакција плаћања, платни системи се обично деле на:

- системе у којима се трансакције плаћања поравнавају у реалном времену и бруто износу (*RTGS – Real Time Gross Settlement Systems*), и
- системе у којима се поравнање трансакција плаћања обавља у одложеном времену и нето износу (*DNS – Designated-time Net Settlement Systems*).

За економију једне земље од посебног значаја су системски важни платни системи – системи чији поремећаји у раду или у раду њихових учесника могу изазвати озбиљне поремећаје у финансијском систему (*SIPS – Systemically Important Payment Systems*).

Значај ових система нарочито долази до изражаја у условима финансијске и економске кризе када њихово поуздано и ефикасно функционисање доприноси ограничавању утицаја кризе на функционисање економије и друштва у целини.

Ради адекватног управљања ризицима и ефикаснијег извршавања трансакција плаћања, већина земаља је увела платне системе у којима се ове трансакције извршавају у реалном времену и бруто износу (*RTGS* системи). Такви системи представљају једну од кључних инфраструктура финансијског тржишта у тим земаљама.

Ипак, треба рећи да национални платни системи имају јединствене карактеристике у зависности од развијености финансијског тржишта, правног оквира, пословне праксе, као и историјских и културолошких фактора.

Једна од основних функција централних банака јесте да воде рачуна о сигурном и ефикасном раду платних система. Народна банка Србије обавља ову функцију у складу са Законом о Народној банци Србије, Законом о платном промету и прописима донетим на основу тог закона, и то кроз улогу оператора платних система, обављање функције надгледања тих система и улогу „катализатора“ њиховог развоја. Те улоге су међусобно повезане, једна другу допуњавају и усмерене су ка истом циљу – обезбеђивању сигурног и ефикасног функционисања платних система у Републици Србији.

Основни циљеви извештавања о годишњим активностима које је Народна банка Србије спровела у оквиру надгледања платног система у 2013. години су:

- осигурање транспарентности у обављању ове функције, што представља један од општих принципа за надгледање платних система које је утврдила Банка за међународна поравнања (*BIS – Bank for International Settlement*), и
- боље разумевање захтева и стандарда с којима треба да буду усклађени платни системи.

1. Делокруг, активности и принципи надгледања

1.1. Делокруг надгледања

Надгледање платног система представља функцију Народне банке Србије у оквиру које се промовишу циљеви сигурности и ефикасности платних система, што доприноси очувању и јачању стабилности финансијског система.

Обављањем функције надгледања, а нарочито проценом усклађености рада платних система са утврђеним захтевима и стандардима – Народна банка Србије делује проактивно како би се осигурао њихов сигуран и стабилан рад.

Имајући то у виду, делокруг надгледања чине платни системи – системи за пренос новчаних средстава, као и инструменти плаћања којима се иницирају трансакције плаћања које се извршавају у тим системима.

Активности у оквиру надгледања платних система усмерене су на рад тих система у целини, а не на индивидуалне учеснике у њима.

За стабилан и сигуран рад сваког појединачног платног система одговоран је оператор тог система. Ипак, Народна банка Србије мора бити сигурна да су платни системи поуздани, без обзира на то ко је њихов оператор, што је нарочито важно у случају системски важног платног система.

Постоје различити критеријуми за утврђивање системске важности, али, генерално посматрано, одређени платни систем има системски значај ако је реч о систему који има највећу укупну вредност трансакција плаћања које се обављају између његових учесника, ако се мере монетарне политике спроводе преко тог

система или ако се у њему коначно поравнавају новчане обавезе и потраживања које произлазе из других платних система или из система за поравнање финансијских инструмената. У овим платним системима, ради очувања поверења у њихово функционисање, поравнање платних трансакција мора се обављати правовремено, јер у противном његови учесници и тржиште могу бити изложени различитим врстама ризика.

Надгледање инструмената плаћања укључује надгледање њихове сигурности и ефикасности, што је од значаја за одржавање поверења јавности у националну валуту и ефикасност економије у целини.

Ако је посебним правилима уређена употреба инструмента плаћања на основу којих се трансакције плаћања извршавају у одређеном платном систему, активности надгледања су усмерене на процену тих правила.

1.2. Активности надгледања

Функција надгледања обухвата обављање следећих активности:

- праћење рада платних система – мониторинг;
- процена усклађености платних система са утврђеним захтевима и стандардима;
- иницирање промена у платним системима;
- праћење начина коришћења инструмената плаћања с циљем обезбеђивања њихове сигурности и ефикасности.

Праћењем рада платних система прикупљају се информације неопходне за разумевање рада тог система у целини. Изворе информација чине јавно доступна документа о одређеном платном систему, документација оператора тог система којом се уређују права и обавезе учесника, редовни и *ad hoc* извештаји о раду платног система и др. Информације које се прикупе кроз мониторинг служе не само за различите анализе функционисања платног система већ представљају и основ за процену усклађености ових система са утврђеним захтевима и стандардима. Уколико процена усклађености одређеног платног система покаже да захтеви и стандарди нису испуњени у целини, иницирају се одговарајуће измене у складу са овлашћењима централне банке.

Све већи значај платних система за економију једне земље резултирао је повећањем овлашћења централних банака у оквиру функције надгледања, о чему ће више бити речи у делу који се односи на активности које је Народна банка Србије спровела у 2013. години на успостављању новог регулаторног оквира за платне системе.

1.3. Принципи надгледања

Надгледање платних система обавља се у складу с прописима, уз поштовање општих принципа за надгледање које је успоставила Банка за међународна поравнања и у чијој су основи:

- транспарентност политике надгледања, као и захтева и стандарда који се примењују;
- међународни стандарди за сигурно и ефикасно функционисање платних система и њихова примена у обављању надгледања;
- овлашћења за прикупљање информација и иницирање неопходних промена, као и одговарајућа организација обављања надгледања;
- конзистентност у примени захтева и стандарда на упоредиве платне системе;
- кооперација с другим надлежним телима и централним банкама.

Посебно је важан принцип којим се наглашава потреба да централне банке у обављању надгледања користе међународне стандарде за функционисање платних система. Имајући то у виду, захтеви и стандарди који се примењују на функционисање платних система у Републици Србији заснивају се на међународним принципима за платне системе које је утврдила Банка за међународна поравнања и стандардима, које примењује Европска централна банка, а утврђени су одлуком којом се уређује начин надгледања платних клириншких и обрачунских система¹.

Банка за међународна поравнања је у 2012. години објавила нове принципе за функционисање системски важних инфраструктура финансијског тржишта², међу којима су и платни системи, чији је циљ повећање њихове сигурности и стабилности. Од централних банака очекује се усвајање и конзистентна примена нових принципа, праћење њихове испуњености кроз обављање надзора, односно надгледања, као и међусобна сарадња у промовисању циљева сигурности и ефикасности наведене инфраструктуре.

¹ http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/20/plp/pp_nadgledanje_platnih_sistema.pdf.

² *PFMIs – Principles for financial market infrastructures – BIS.*

2. Процена RTGS система Народне банке Србије

Одлуком којом се уређује начин надгледања платних клириншких и обрачунских система утврђено је да платни системи треба да функционишу на следећим принципима:

	ПРИНЦИП	ОБЈАШЊЕЊЕ
I.	<i>Платни систем треба да се заснива на прописима којима се уређује платни промет у земљи, као и да обезбеди правно уређење права и обавеза оператора и учесника</i>	<i>При процени усклађености са овим принципом, акценат се ставља на прописе којима се уређује рад одређеног платног система, као и права и обавезе оператора и учесника у том систему.</i>
II.	<i>Правила и процедуре платног система треба учесницима да омогуће да разумеју утицај тог система на сваки од финансијских ризика (кредитни ризик и ризик ликвидности) с којима се суочавају у току свог учешћа у платном систему</i>	<i>У оквиру овог принципа утврђује се да ли су правила и процедуре којима се уређује управљање финансијским ризицима у платном систему транспарентни и довољно разумљиви учесницима у том систему.</i>
III.	<i>Платни систем треба да има јасно утврђене процедуре за управљање финансијским ризицима којима се прецизирају одговорности оператора и учесника у вези са управљањем тим ризицима</i>	<i>Овај принцип наглашава значај квалитета правила и процедура за управљање финансијским ризицима у платном систему, као и значај обезбеђивања инструмената који учесницима омогућавају праћење и управљање ризицима с којима се суочавају у току свог учешћа у том систему.</i>
IV.	<i>Платни систем треба да без одлагања обезбеди коначно поравнање на дан валуте – у току дана, а најкасније на крају дана</i>	<i>Усклађеност са овим принципом утврђује се детаљном проценом правила која се односе на извршавање налога за плаћање у систему. Такође, процена обухвата и поштовање терминског плана рада система и утврђивање расположивости информација учесницима о статусу њихових плаћања.</i>

V.	<i>Платни систем треба да, у случају немогућности поравнања највећег појединачног мултилатералног негативног нето износа учесника, обезбеди, као минимум, благовремено окончање дневног поравнања</i>	<i>У оквиру овог принципа процењује се да ли систем у коме се обавља мултилатерално нетирање осигурава благовремен завршетак дневног поравнања у случају немогућности поравнања највеће појединачне негативне нето позиције учесника.</i>
VI.	<i>Средства која се користе за поравнање треба да се воде на рачунима код институције за поравнање</i>	<i>Циљ овог принципа је да се елиминису или смање финансијски ризици који се могу појавити због избора средстава за поравнање, односно институције код које ће се обављати поравнање плаћања између учесника у систему.</i>
VII.	<i>Платни систем треба да има висок степен сигурности и оперативне поузданости, као и одговарајуће планове активности за ванредне ситуације</i>	<i>Испуњеност захтева утврђених овим принципом обухвата процену адекватности оквира који се примењује за обезбеђивање сигурности и оперативне поузданости система, као и механизма који се користе за обезбеђивање континуитета пословања, с посебним акцентом на спровођење одговарајућих процедура у ванредним околностима.</i>
VIII.	<i>Платни систем треба да обезбеди да начин извршавања налога за плаћање и ниво услуга буду практични и економски исплативи за учеснике и њихове клијенте</i>	<i>Процена усклађености платног система са овим принципом обухвата нарочито анализу процедура којима се континуирано прате потребе и захтеви учесника у систему, као и транспарентности политике накнада.</i>
IX.	<i>Платни систем треба да утврди јасне (транспарентне) критеријуме за учешће у платном систему и да их објави</i>	<i>Главни аспекти који се процењују у оквиру овог принципа односе се на транспарентност и објективност критеријума за учешће у платном систему, укључујући и редовно праћење испуњености ових критеријума.</i>
X.	<i>Платним системом треба да се управља на ефективан, одговоран и транспарентан начин</i>	<i>Захтеви утврђени овим принципом односе се на транспарентност и ефикасност система управљања.</i>

Системски значајни платни системи треба да буду усклађени са свим принципима који су применљиви на тај систем, што зависи од његових основних карактеристика.

У оквиру обављања функције надгледања платног система, током 2013. године спроведена је свеобухватна процена усклађености *RTGS* система Народне банке Србије (у даљем тексту: *RTGS* НБС систем) са захтевима и стандардима који су успостављени за функционисање системски значајних платних система.

Процена усклађености *RTGS* НБС система спроведена је у складу са одлуком којом се уређује начин надгледања платних клириншких и обрачунских система и Методологијом³ којом се ближе уређује, између осталог, начин обављања процене.

2.1. Основне карактеристике *RTGS* НБС система и његов системски значај

RTGS НБС систем, као део техничко-технолошки интегрисаних *RTGS* и клиринг система Народне банке Србије, пружа услугу преноса новчаних средстава у динарима између његових учесника у реалном времену и бруто износу. Народна банка Србије је успоставила овај систем на основу Закона о платном промету и прописа донетих на основу тог закона, а његов рад је почео 6. јануара 2003. године.

У *RTGS* НБС систему обавезно се извршавају међубанкарске трансакције плаћања у вредности већој од 250.000 динара („велика плаћања“). Народна банка Србије спроводи мере монетарне политике преко овог система, а у њему се поравнавају и новчане обавезе и потраживања које произлазе из других платних система, као и система за поравнање финансијских инструмената. Имајући то у виду, *RTGS* НБС систем је од системског значаја за економију Републике Србије и има централно место у систему платног промета.

У периоду када је спроведена процена усклађености, у *RTGS* НБС систему учествовало је 36 учесника, и то:

- Народна банка Србије;
- банке које имају дозволу за рад Народне банке Србије;
- Република Србија – министарство надлежно за послове финансија;
- Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности;
- Удружење банака Србије.

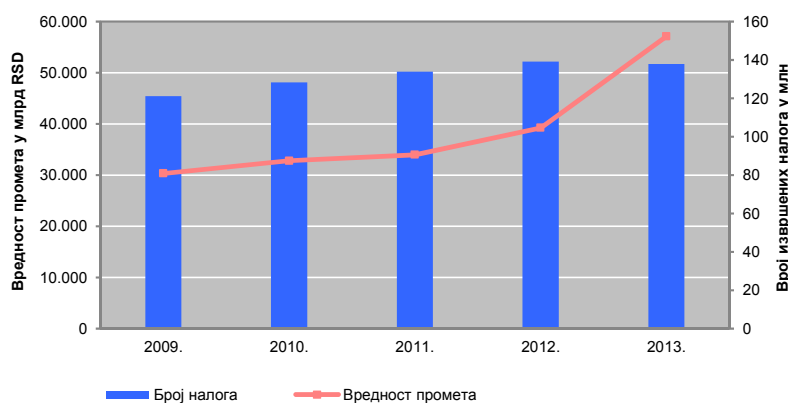
Наведени учесници, у складу са Оперативним правилима рада *RTGS* НБС система, међусобне трансакције плаћања извршавају разменом електронских

³ Методологија за процену усклађености платних система:
<http://www.nbs.rs/internet/cirilica/35/nadgledanje/index.html>

порука заснованих на *SWIFT* стандарду, сваког радног дана у периоду од 9.00 до 18.00 часова. Поравнање ових трансакција извршава се преко рачуна учесника код Народне банке Србије. Иако се у *RTGS* НБС систему обавезно извршавају међубанкарске трансакције плаћања у вредности већој од 250.000 динара, у реалном времену и бруто износу могу се извршавати и „мала плаћања“.

Укупна вредност промета и број налога извршених између учесника у *RTGS* НБС систему у периоду од 2009. до 2013. године приказани су у Графикону 1.

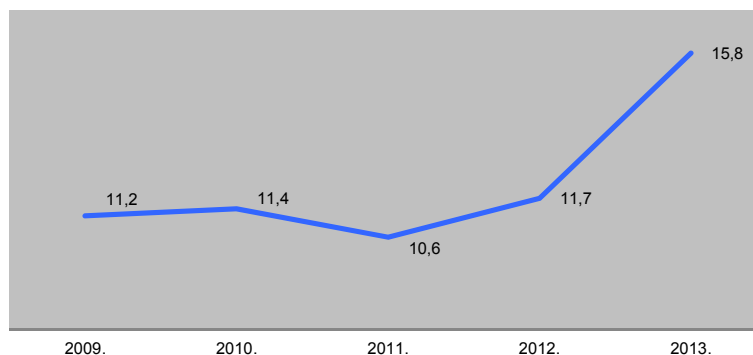
Графикон 1. Вредност промета и број извршених налога у *RTGS* НБС систему



Извор: НБС.

Један од показатеља значаја *RTGS* НБС система за економију Републике Србије је однос вредности плаћања реализованих у овом систему (укупна вредност промета) и бруто домаћег производа земље (БДП). Наведени однос показује колико је пута укупна вредност промета у систему већа од годишњег БДП-а, односно колико се пута за годину дана у *RTGS* НБС систему изврши плаћања чија је вредност једнака годишњем БДП-у (Графикон 2).

Графикон 2. Однос вредности промета у *RTGS* НБС и вредности БДП-а



Извор: НБС и Републички завод за статистику.

У 2013. години укупна вредност промета у *RTGS* НБС систему је била оквирно 15,8 пута већа од процене годишњег БДП-а. Другим речима, у *RTGS* НБС систему је у 2013. години, за оквирно 16 дана, извршено трансакција плаћања чија је вредност једнака процењеној вредности БДП-а за исту годину.

Имајући у виду наведено, *RTGS* НБС систем је „центар“ платног промета у динарима у Републици Србији и поравнање свих међубанкарских трансакција плаћања у земљи се завршава у овом систему. Његов сигуран и ефикасан рад је од кључног значаја за новчане токове у Републици Србији.

2.2. Усклађеност *RTGS* НБС система с принципима

Резултати процене *RTGS* НБС система показали су да овај систем функционише у складу с принципима утврђеним одлуком којом се уређује начин надгледања платних клириншких и обрачунских система. На основу спроведене детаљне анализе прикупљених информација и документације у вези с радом овог система⁴ у оквиру појединачних принципа констатовано је следеће:

I.	<p><i>Платни систем треба да се заснива на прописима којима се уређује платни промет у земљи, као и да обезбеди правно уређење права и обавеза оператора и учесника</i></p>
	<p>Правни основ за успостављање <i>RTGS</i> НБС система чине прописи којима се уређује динарски платни промет. За рад овог система и уређење права и обавезе учесника у систему најзначајнији су Закон о платном промету, Одлука о обрачуну и клирингу и о функционисању обрачунских рачуна банака код Народне банке Србије и Оперативна правила за обрачун у реалном времену по бруто принципу. Учесници у <i>RTGS</i> НБС систему су, на основу закљученог уговора с Народном банком Србије, у обавези да поштују наведена оперативна правила. Прописи којима се уређује <i>RTGS</i> НБС систем су транспарентни за све његове учеснике и остала заинтересована лица, а објављени су на интернет презентацији Народне банке Србије.</p> <p>Узимајући у обзир отпочињање преговора о приступању Републике Србије Европској унији, Народна банка Србије такође спроводи активности у вези са усклађивањем националног законодавства с прописима Европске уније у делу који се односи на имплементацију прописа релевантног за платне системе – Директиве 98/26/ЕЗ о коначности поравнања у платним системима и системима за поравнање хартија од вредности. Транспонованом одредаба ове Директиве правни основ за функционисање платних система у Републици Србији додатно ће се унапредити у смислу повећања правне сигурности и спречавања могућности појаве системског ризика у случају наступања неспособности измиривања обавеза учесника у систему.</p>

⁴ Резултати процене су објављени узимајући у обзир поверљивост одређених података и информација.

II.	<p>Правила и процедуре платног система треба учесницима да омогуће да разумеју утицај тог система на сваки од финансијских ризика (кредитни ризик и ризик ликвидности) с којима се суочавају у току свог учешћа у платном систему</p>
	<p>Оперативна правила и процедуре RTGS НБС система пружају основне информације учесницима о карактеристикама система и финансијским ризицима којима су изложени у том систему, с тим да постоји простор за даље унапређење ових правила како би се учесницима омогућило боље разумевање утицаја овог система на изложеност финансијским ризицима, као и њихових права и обавеза у вези са управљањем тим ризицима.</p>
III.	<p>Платни систем треба да има јасно утврђене процедуре за управљање финансијским ризицима којима се прецизирају одговорности оператора и учесника у вези са управљањем тим ризицима</p>
	<p>Поравнање налога за плаћање у RTGS НБС систему обавља се одмах после њиховог пријема у систем – истовременим задужењем и одобрењем рачуна учесника код Народне банке Србије који се користе за поравнање (рачун за поравнање), и то до висине покрића на тим рачунима. С обзиром на такав начин функционисања овог система, његови учесници суочавају се само с ризиком ликвидности.</p> <p>RTGS НБС систем пружа учесницима могућност коришћења реда за чекање с циљем превазилажења проблема условљених недостатком ликвидних средстава на рачунима за поравнање. Функционалност реда за чекање је таква да се налози за чије поравнање нема довољно покрића на рачуну и који се налазе у групи приоритета утврђеној правилима рада система смештају у ред за чекање да би се, након обезбеђења новчаних средстава, извршили према приоритету и времену слања. У том смислу, учесницима је јасно да се ниједан налог за пренос с нижим приоритетом неће поравнати ако се у реду за чекање налази налог с вишим приоритетом.</p> <p>Такође, RTGS НБС систем пружа могућност учесницима да у реалном времену прате стање новчаних средстава на свом рачуну, извршене налоге за плаћање, своје налоге за плаћање у реду за чекање, као и друге параметре који су им од значаја за адекватно управљање својом ликвидношћу.</p> <p>Иако у RTGS НБС систему учесници самостално управљају својим ризиком ликвидности – Народна банка Србије континуирано прати поравнање трансакција плаћања и у позицији је да правовремено реагује у случају проблема с ликвидношћу код учесника. RTGS НБС систем има механизам за решавање <i>gridlock</i> ситуације која се појављује када је ред за чекање блокиран због недостатка новчаних средстава на рачунима за поравнање. Систем може детектовати могућу <i>gridlock</i> ситуацију и у том случају се иницира одговарајући алгоритам за решавање наведене ситуације.</p> <p>Политиком накнада за услуге RTGS НБС система учесници се подстичу да достављају налоге за плаћање раније током радног времена система како би се обезбедио несметан ток извршавања тих налога током радног дана. Постоје три временска периода с растућим накнадама за извршене налоге. Поред тога, Народна банка Србије је изједначила накнаде за „мала плаћања“, која се извршавају као групна плаћања у RTGS НБС систему, с накнадама за</p>

	<p>налоге који се извршавају у клиринг систему. На тај начин пружена је могућност учесницима да, у зависности од својих потреба и изложености према ризику ликвидности, бирају начин на који ће извршавати „мала плаћања“, тј. да у условима високог нивоа ликвидности могу извршавати ове налоге у реалном времену по бруто принципу, чиме се клијентима тих учесника обезбеђује брзо и ефикасно извршавање плаћања, а у условима недостатка ликвидних средстава – да ове налоге извршавају у клиринг систему.</p> <p>Ради одржавања ликвидности банака, Народна банка Србије, у складу с прописима, одобрава кредите за одржавање дневне ликвидности на основу залог квалификованих хартија од вредности с релевантним процентом умањења номиналне вредности тих хартија.</p> <p>Народна банка Србије користи и специјализовани софтвер који је развила централна банка Финске – ВоF-PSS2 за спровођење различитих симулација у RTGS НБС систему. С тим у вези, спроведена је анализа испољавања ризика ликвидности у систему као последица оперативних проблема код учесника који су утврђени као битни учесници на основу података о броју и вредности трансакција (<i>individual node risk</i> – концентрација плаћања према броју и вредности код појединих учесника), као и ефекта примене <i>stop-sending</i> правила. Наведена анализа је објављена на интернет страници Народне банке Србије.</p>
IV.	<i>Платни систем треба да без одлагања обезбеди коначно поравнање на дан валуте – у току дана, а најкасније на крају дана</i>
	<p>У RTGS НБС систему налози за плаћање се коначно поравнавају на дан валуте, и то током радног дана система у реалном времену и бруто принципу. Налози које учесници испостављају обрађују се и поравнавају одмах после пријема у систему до висине покрића на рачуну учесника који се користи за поравнање.</p> <p>Радни дани и стандардно радно време система током радног дана су јасно утврђени, објављени и стриктно се поштују. Народна банка Србије може, по потреби, као и на захтев учесника који има оперативне проблеме, променити Дневни термински план RTGS НБС система и продужити његов рад најдуже 60 минута.</p>
V.	<i>Платни систем треба да, у случају немогућности поравнања највећег појединачног мултилатералног негативног нето износа учесника, обезбеди, као минимум, благовремено окончање дневног поравнања</i>
	<p>Овај принцип није применљив на RTGS НБС систем с обзиром на то да се у овом систему не обавља обрачун мултилатералних нето износа за поравнање.</p>
VI.	<i>Средства која се користе за поравнање треба да се воде на рачунима код институције за поравнање</i>
	<p>Средства која се користе за поравнање у RTGS НБС систему су новчана средства која се воде на рачунима учесника код институције за поравнање – Народне банке Србије.</p>

VII.	<p>Платни систем треба да има висок степен сигурности и оперативне поузданости, као и одговарајуће планове активности за ванредне ситуације</p>
	<p>Обезбеђивање сигурности и оперативне поузданости <i>RTGS</i> НБС система и континуитета његовог пословања обухвата одговарајуће системе, политике, процесе и процедуре на основу којих Народна банка Србије управља оперативним ризиком који представља могућност настанка негативних ефеката на рад овог система услед пропуста у раду запослених, недостатака у раду информационих и других система, неодговарајућих унутрашњих процедура и процеса, као и услед наступања непредвидљивих спољних догађаја.</p> <p>Циљеви сигурности информационог система неопходног за функционисање <i>RTGS</i> НБС система, као и скуп одговарајућих контрола и процедура за постизање и одржавање сигурности тог система, односе се на поштовање прописа којима се уређује електронски начин обављања платног промета, као и принципа и стандарда утврђених политиком, заснованом на општеприхваћеним стандардима у овој области, којом се уређује управљање безбедношћу информација у Народној банци Србије. У складу с јасно утврђеним одговорностима у оквиру спровођења наведене политике безбедности информација и потребним нивоом безбедности <i>RTGS</i> НБС система, успостављен је и документован процес управљања оперативним ризиком у овом систему, у складу са стандардима серије ISO 27000. Идентификовани ризици, као и њихова процена, односно мерење, такође су документовани на начин тако да је успостављен регистар ризика и картице ризика које садрже релевантне информације о сваком идентификованом ризику.</p> <p>Ради адекватног управљања ризицима у случају оперативних проблема на страни учесника, принципи и стандарди сигурности <i>RTGS</i> НБС система примењују се и на његове учеснике. Утврђени су технички услови који морају бити испуњени за прикључење у овај систем. С обзиром на то да се електронски платни промет, у складу с прописима, обавља разменом електронских порука, Народна банка Србије је упутством јасно дефинисала формат и намену ових порука које се користе у <i>RTGS</i> НБС систему. Такође, сигурносни захтеви у вези с приступом <i>RTGS</i> НБС систему и заштитом информација које се преносе у обављању трансакција плаћања у овом систему обезбеђује, у складу с прописима, Народна банка Србије.</p> <p>Учесници су у обавези да одреде запосленог задуженог за сигурност и заштиту комуникације с <i>RTGS</i> НБС системом (администратор заштите), који је у обавези, између осталог, да Народној банци Србије као оператору овог система подноси месечне извештаје о примени безбедносних мера и сарадњи с <i>RTGS</i> НБС системом.</p> <p>Циљеви оперативне поузданости односе се на ниво квалитета услуга које <i>RTGS</i> НБС систем пружа својим учесницима. Овај систем има висок ниво „отпорности” и у 2013. години његова расположивост је износила 100%. У складу с међународним стандардима и добром праксом у домену функционисања системски важних платних система, основни циљ је осигурање расположивости система учесницима у времену које није дуже од</p>

	<p>два сата после испољавања ризика који доводе до угрожавања континуираног рада <i>RTGS</i> НБС система и нивоа квалитета услуга.</p> <p>Оперативне и техничке процедуре су документоване, укључујући и процедуре за управљање оперативним инцидентима у <i>RTGS</i> НБС систему. Документоване су и процедуре за управљање променама у овом систему за чије спровођење је раздвојено тестно и продукционо окружење. На захтев учесника, ресурси тестног окружења <i>RTGS</i> НБС система могу се користити и за потребе тестирања промена у њиховим системима. Поред тога, успостављене су и процедуре за редовно праћење перформанси, односно капацитета <i>RTGS</i> НБС система, као и конекције учесника са овим системом. <i>RTGS</i> НБС систем је предмет редовне интерне и екстерне ревизије.</p> <p>Ради обезбеђивања континуитета пословања, архитектура <i>RTGS</i> НБС система се састоји од примарног и секундарног (<i>Disaster Recovery</i>) сајта. Примарни и секундарни сајт смештени су у географским подручјима с различитим профилима ризика. Управљање континуитетом пословања обавља се у складу с планом који обухвата скуп процедура и упутстава неопходних за обезбеђивање континуираног рада <i>RTGS</i> НБС система. Ради одржавања функционалности секундарног сајта, периодично се рад овог система обавља с те локације.</p> <p><i>RTGS</i> НБС систем има висок степен сигурности и оперативне поузданости, као и одговарајуће планове за осигурање континуитета пословања, с тим да у појединим сегментима Народна банка Србије планира одређене активности које ће допринети одржавању достигнутог степена сигурног и стабилног рада овог система.</p>
VIII.	<p><i>Платни систем треба да обезбеди да начин извршавања налога за плаћање и ниво услуга буду практични и економски исплативи за учеснике и њихове клијенте</i></p>
	<p><i>RTGS</i> НБС систем је систем у коме се обавља поравнање налога за плаћање у реалном времену по бруто принципу и који обезбеђује да се „велика плаћања“ клијената учесника у систему поравнавају брзо и с великом сигурношћу. Учесници у <i>RTGS</i> НБС систему такође имају могућност да „мала плаћања“ својих клијената извршавају као групна плаћања у реалном времену по тарифи која важи за плаћања у клиринг систему. Обезбеђивање високог квалитета и доступности услуга које су за учеснике у том систему истовремено и економски исплативе утврђено је као један од основних циљева <i>RTGS</i> НБС система.</p> <p>Ради осигурања транспарентности, Народна банка Србије је на својој интернет страници објавила накнаде за услуге <i>RTGS</i> НБС система, у оквиру одлуке којом се уређује јединствена тарифа коју Народна банка Србије наплаћује за своје услуге.</p> <p>Народна банка Србије, приликом доношења одлука у вези с радом <i>RTGS</i> НБС система, узима у обзир и мишљења учесника како би на одговарајући начин изашла у сусрет њиховим потребама. Такође, ради обезбеђивања континуитета нивоа услуга, Народна банка Србије редовно прати техничко-технолошки развој и иновације у области платних система.</p>

IX.	Платни систем треба да утврди јасне (транспарентне) критеријуме за учешће у платном систему, као и да их објави
	<p><i>RTGS</i> НБС систем има објективне и објављене услове за учешће који дозвољавају фер и отворен приступ различитим институцијама, које, у складу с прописима, могу имати рачун код Народне банке Србије. Испуњеност услова у погледу учешћа у систему осигурава се континуираним праћењем рада учесника и добијањем правовремених и тачних информација које се односе на услове за учешће.</p>
X.	Платним системом треба да се управља на ефикасан, одговоран и транспарентан начин
	<p>Народна банка Србије, као оператор <i>RTGS</i> НБС система, одговорна је, у складу с прописима, за управљање радом тог система, као и за одржавање и администрирање информатичке инфраструктуре за обављање платног промета Републике Србије.</p> <p>Органи Народне банке Србије и њихове надлежности уређени су Законом о Народној банци Србије, док се организација рада ближе уређује Статутом и унутрашњим општим актима Народне банке Србије. У оквиру Сектора за платни систем, који је непосредно одговоран за рад <i>RTGS</i> НБС система, послови су организовани у три уже организационе целине с различитим руководиоцима. На тај начин су на нивоу ужих организационих јединица раздвојене одговорности у вези са оперативним пословима и управљањем ризицима, методологијом и развојем <i>RTGS</i> НБС система, као и надгледањем овог система. Сви послови који се обављају у Сектору за платни систем подложни су интерној и екстерној ревизији.</p> <p>Информације о руководству Народне банке Србије и њена организациона шема објављени су на званичној интернет страници Народне банке Србије.</p>

3. Надгледање коришћења инструмената плаћања

У платним системима обављају се преноси новчаних средстава иницирани употребом различитих инструмената плаћања посредством којих корисник тог инструмента издаје налог за плаћање, односно иницира одређену трансакцију плаћања. Од ефикасности инструмената плаћања, степена њихове развијености, као и обима употребе, зависи ефикасност новчаних токова и финансијског система у целини. С тим у вези, од посебног је значаја да се успостави окружење у коме економски субјекти могу да извршавају платне трансакције брзо, сигурно и поуздано.

Имајући у виду значај који инструменти плаћања имају у економији једне земље, као и чињеницу да је техничко-технолошки развој довео до појаве различитих врста уређаја и технологија који се могу користити за обављање плаћања – функција надгледања нужно подразумева и активности праћења

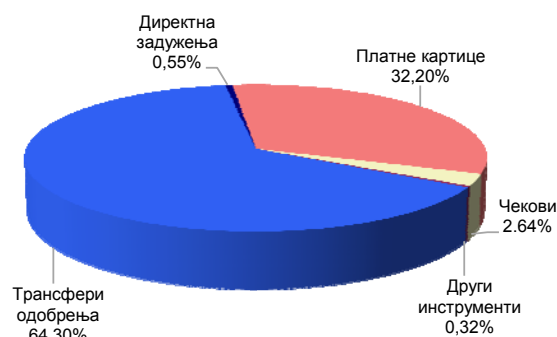
начина коришћења инструмената плаћања који су присутни на тржишту ради обезбеђивања њихове сигурности и ефикасности. Наиме, како су инструменти плаћања, као и сами платни системи, изложени различитим врстама ризика, неопходно је заштитити њихово коришћење како не би дошло до нарушавања поверења крајњих корисника. Истовремено, неопходно је и обезбедити транспарентност трошкова њихове употребе како би се корисницима омогућило да упореде различите инструменте плаћања и користе оне који одговарају њиховим потребама.

Стога функција надгледања инструмената плаћања првенствено је усмерена на праћење сигурности и ефикасности њиховог коришћења и с тим у вези успостављање и примену стандарда неопходних за обављање ове функције.

У Републици Србији се за обављање плаћања, поред готовог новца, користе и различити безготовински инструменти плаћања, као што су трансфер одобрења, директна задужења, платне картице, чекови и др.

У Графикону 3. приказана је структура коришћења појединих безготовинских инструмената плаћања у Републици Србији у 2013. години.

Графикон 3. Структура коришћења инструмената плаћања у 2013.
(према броју извршених трансакција плаћања)



Извор: НБС.

Трансфер одобрења је у 2013. години био доминантан инструмент плаћања у односу на друге из разлога што трансфер одобрења најчешће користе правна лица за измиривање својих уговорених финансијских обавеза, а затим и грађани за измиривање својих новчаних обавеза (плаћање комуналних и телекомуникационих услуга, трошкова електричне енергије и др.).

Налози за плаћање у трансферу одобрења могу бити у папирној или електронској форми. У укупном броју плаћања која су у 2013. обављена трансфером одобрења (око 318 милиона), 73,9% плаћања је извршено налозима у папирној форми, а 26,1% плаћања електронским путем (нпр. интернет

банкарство, мобилно банкарство). Међутим, са аспекта укупне вредности промета обављеног трансфером одобрења (око 25.459,6 милијарди динара) – плаћање електронским путем добија на значају, с обзиром на то да је удео вредности електронски извршених трансфера одобрења у укупном промету (49,8%) приближно исти као и учешће вредности промета оствареног налозима за плаћање у папирној форми (50,2%).

Платне картице представљају други најчешће коришћени инструмент плаћања. У 2013. години реализовано је око 159 милиона трансакција плаћања платним картицама у вредности од око 638 милијарди динара. У структури плаћања доминира употреба дебитних картица, које су и главни носиоци броја трансакција и промета на тржишту платних картица у 2013. години.

Чек, директна задужења и други инструменти плаћања учествују у укупном броју плаћања са 3,5%. У 2013. години чековима је остварен промет од око 58,3 милијарде динара, с тим да је 98,6% промета остварено кроз плаћање робе и услуга, а просечна вредност по чеку је износила 4.404 динара. Директним задужењима остварен је промет близу 59,4 милијарде динара, а вредност трансакција плаћања извршених осталим начинима плаћања (наплата менице, принудна наплата и сл.) у 2013. години је износила око 175,3 милијарде динара.

Имајући у виду наведено, од великог значаја је да обављање трансакција плаћања буде сигурно, а нарочито у случају када се обављају електронским путем. Како се електронски платни промет, у складу с прописима, обавља разменом електронских порука – ради заштите, електронски налог за плаћање мора нарочито да садржи елементе за проверу аутентичности њиховог подносиоца. Банке, узимајући у обзир прописе којима се уређују стандарди за управљање информационим системом финансијских институција, примењују различите елементе заштите које уговарају са својим клијентима како би обезбедиле сигурности обављања електронског платног промета.

4. Рад на унапређењу прописа платних система

Током 2013. године Народна банка Србије је наставила рад на изради Нацрта закона о платним услугама којим се, поред платних услуга и електронског новца, на детаљан начин уређују и платни системи. Тим законом ће се унапредити постојећи правни оквир за платне системе утврђивањем свеобухватних правила за успостављање и функционисање ових система, као и захтева који ће унапредити њихов сигуран и стабилан рад, и конзистентно се примењивати и на платне системе чији је оператор Народна банка Србије. Поред тога, истовремено ће се створити и услови за већу тржишну конкуренцију у овој области.

Наведеним нацртом нарочито се уређују:

- основне карактеристике платног система – појам платног система и послови који се у њему обављају, оператор платног система, агент за поравнање,

учесници и услови за учествовање у овом систему, као и правила рада тог система;

- дозвола за рад платног система – захтев за давање дозволе за рад платног система и почетни капитал оператора;

- пословање платног система – услови за стабилан и сигуран рад платног система, одржавање капитала оператора, измене и допуне правила рада платног система, поверавање појединих оперативних послова другом лицу, доступност података и информација о платном систему;

- коначност поравнања у битном платном систему – појам битног платног система и неопозивост нетирања и налога за пренос у случају наступања неспособности измиривања обавеза учесника;

- надзор над пословањем платних система.

Упоредо с радом на Нацрту закона о платним услугама, Народна банка Србије је током 2013. године започела активности на имплементацији нових принципа за функционисање системски значајних платних система (*PFMIs - Principles for financial market infrastructures – BIS*).